

Nieuwe deuren
Een staalkaart van letterkundig onderzoek

YVES T'SJOEN (RED.)

ACADEMIA PRESS

*Dit is een coproductie van Studia Germanica Gandensia (Libri) en
Spiegel Historiael, het jaarboek van de Bond van Gentse Germanisten*

© Academia Press

Eekhout 2

9000 Gent

Tel. 09/233 80 88

Fax 09/233 14 09

Info@academiapress.be

www.academiapress.be

De uitgaven van Academia Press worden verdeeld door:

J. Story-Scientia NV Wetenschappelijke Boekhandel

Sint-Kwintensberg 87

B-9000 Gent

Tel. 09/225 57 57

Fax 09/233 14 09

Info@story.be

www.story.be

Ef & Ef

Postbus 404

3500 AK Utrecht

info@efenefmedia.nl

www.efenefmedia.nl

Yves T'Sjoen (red.)

Nieuwe deuren – Een staalkaart van letterkundig onderzoek

Gent, Academia Press, 2012, 90 pp.

Opmaak: proxessmaes.be

ISBN: 978 90 382 2056 7

D/2012/4804/251

NUR1 611

U 1935

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of vermenigvuldigd door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoudsopgave

WOORD VOORAF	3
BEEINTRÄCHTIGTE FRAUEN IN EINER MACHTPOSITION, AUS DEM BLICKWINKEL DES MANNES	7
<i>Ein Vergleich zwischen Lion Feuchtwangers Die häßliche Herzogin und Friedrich Dürrenmatts Der Besuch der alten Dame</i>	
DEBORAH VAN DEN BRANDE	
‘I HAVE HAD MY VISION’	31
<i>Virginia Woolf’s To the Lighthouse (1927) as a 20th-century female Künstlerroman</i>	
INE DE BAERDEMAEKER	
MAG HET WAT CYNISCHER ZIJN?	47
<i>Cynisme in de naoorlogse Nederlandstalige roman</i>	
ELLEN BEYAERT	
MINDRE LITTERÄRT KAPITAL, STÖRRE INNOVATIVITET	71
<i>Fyrtiotalets modernistiska barnlitteratur som plattform för förändring</i>	
MARGOT VAN DINGENEN	
PERSONALIA VAN DE AUTEURS	89

Woord vooraf

De Nederlandse dichter Rutger Kopland (1934-2012) publiceerde in de bundel *Al die mooie beloften* (1978) het metapoëtische opstel 'Over het maken van een gedicht'. In een notitie van 12 februari 1977 merkt hij het volgende op: 'Poëzie maken is door deuren gaan, te weten wat ik dan te zien krijg, nieuwe deuren misschien, o.k., maar ik zal het niet opgeven.' (Kopland 1978: 39) In deze omschrijving van de opzet van poëzie kan ook de wetenschap worden begrepen. Een wetenschappelijke houding veronderstelt immers dat 'nieuwe deuren' worden geopend in de hoop dat andere deuren zichtbaar worden. Een volgende alinea in Koplands dagnotitie gaat als volgt: 'Nieuwe deuren openen, waardoor weer andere deuren zichtbaar worden, het bevrijdende gevoel op eigen kracht iets zodanig ontsloten te hebben, dat er nieuwe ontsluitingsmogelijkheden in het verschiet komen.' (Kopland 1978: 39) De titel van deze uitgave refereert aan Koplands opvatting van 'nieuwe deuren'. De functie die Koplands poëtische taal wordt toegeschreven, is mede bepaald door de wetenschapper (psychiater) Rudi van den Hoofdakker. Deze man van 'twee ambachten', psychiater en dichter, heeft wetenschappelijk onderzoek en poëzie beschouwd als een wijze om 'nieuwe deuren' te openen. Met deze uitgave willen jonge onderzoekers voor de lezer deuren openen in de veronderstelling dat wat zij en wij te zien krijgen 'nieuwe deuren' zijn. De wetenschap van het ontsluiten, waardoor 'nieuwe ontsluitingsmogelijkheden' relevant worden, willen we met dit jaarboek laten zien.

Het jaarboek *Spiegel Historiae* van de Bond van Gentse Germanisten (BGG) presenteert in de editie van 2012 een staalkaart van het letterkundige onderzoek dat in de Vakgroep Letterkunde van de Universiteit Gent wordt verricht. De opstellen van Deborah van den Brande (Duits), Ine de Baerdemaeker (Engels), Ellen Beyaert (Nederlands) en Margot van Dingenen (Zweeds) zijn alle gebaseerd op de masterscripties die deze auteurs in de masteropleiding Taal- en Letterkunde hebben geschreven.

In overleg met de promotoren van de afdelingen Duits, Engels, Nederlands en Zweeds van de Vakgroep, respectievelijk Benjamin Biebuyck, Gert Buelens, Bart Vervaeck en Wolfgang Behschnitt/Sara van den Bossche, is ervoor geopteerd afgestudeerden bij het jaarboek te betrekken die een uitstekende eindverhandeling op het gebied van de letterkunde van een Germaanse taal hebben ingediend. De begeleiders van de afstudeerscripties selecteerden niet alleen de scripties en de studenten, zij hebben ook de kopij voor deze aflevering van *Spiegel Historiael* nagelezen en van commentaar voorzien.

Deborah van den Brande gaat in haar bijdrage na hoe Feuchtwanger en Dürrenmatt, twee boegbeelden van de Duitse literatuur, in de romans *Die häßliche Herzogin* (1923) en *Der Besuch der alten Dame* (1955) vrouwen met een fysieke handicap beschrijven binnen een tot dan toe overwegend patriarchale literaire traditie. Op basis van tekstfragmenten wordt getracht het vrouwbeeld van beide auteurs te (re)construeren en met cultuurhistorische ontwikkelingen te verbinden. De fysiek benadeelde maar machtige vrouw blijkt de perfecte graadmeter voor een normatieve inschatting van beide auteurs te zijn, omdat zij als marginale figuur – door de combinatie van gender, uiterlijk en machtspositie – tegen de grenzen van sociale aanvaarding en afwijzing stoot. Zo lokt deze figuur kritische reflecties uit over fundamentele begrippen zoals menselijkheid, schuld, aanvaarding en schoonheid.

Virginia Woolfs *To the Lighthouse* (1927) is verschenen tijdens de hoogdagen van het Engelse modernisme, zo stelt Ine de Baerdemaeker. De roman kan ‘modernistisch’ worden genoemd gezien het belang van de *stream of consciousness*, de perspectiefwisselingen en meervoudige focalisatie, de dynamische notie van tijd, de referenties aan de Eerste Wereldoorlog enzovoort. Niettemin is de roman niet uitsluitend een product van het modernisme maar ook een illustratie van het genre van de *Bildungsroman* en meer in het bijzonder van de *Künstlerroman*. Gezien de wijzigingen en innovaties die Woolf aanbracht in de typische negentiende-eeuwse plot van vrouwelijke *Bildungsromane*, heeft zij het pad geëffend voor een vernieuwing van het genre in de literatuur van de twintigste eeuw. In de negentiende-eeuwse literatuur komen weliswaar vrouwelijke personages voor die een kunstenaarsdroom koesteren. Toch zijn er voor deze personages maar twee mogelijkheden: het huwelijk of de dood. Dat is niet meer het geval in twintigste-eeuwse teksten binnen hetzelfde genre, aangezien de gendergerelateerde rollen van personages ter discussie staan en er van de negentiende-eeuwse norm afwijkende levens van vrouwelijke figuren worden beschreven. De bijdrage besteedt aandacht aan de voorspoedige ontwikkeling van de vrouwelijke protagonist in de roman van Woolf. Het contrast met de duistere en voorge-

schreven toekomst van negentiende-eeuwse (anti)heldinnen wordt vooral scherp gesteld.

Hoewel de (pessimistische) naoorlogse tijdgeest de ideale achtergrond vormt voor het cynisme, blijft de literatuurgeschiedenis nogal vaag over de manier waarop dat tot uiting komt. Dankzij een onderzoek naar het cynisme vroeger en nu, zoals Ellen Beyaert het beschrijft, kunnen enkele inhoudelijke en vormelijke kenmerken worden afgebakend die dienen als leidraad bij de zoektocht naar cynisme in een roman. De toepassing van die kenmerken op *Negatief* (1958) van Jan Walravens en *Werther Nieland* (1949) van Gerard Reve bracht aan het licht dat ze wel degelijk cynisch zijn, ook al doet de secundaire literatuur over de romans het tegendeel vermoeden. Meer zelfs: als we de romans door een cynische bril lezen, komen zaken aan het licht die anders in het duister zouden blijven.

Margot van Dingenen, ten slotte, stelt dat kinderliteratuur een innovatieve en progressieve stroming is in het literaire systeem en dat deze een bron van inspiratie vormt voor de volwassenenliteratuur. Juliet Dusinberre schreef al in haar boek *Alice to the Lighthouse* (1987) dat *Alice in Wonderland* (1865), het kinderboek van Lewis Carroll, een golf van vernieuwing in de volwassenenliteratuur teweegbracht. De polysysteemtheorie, zoals die door Zohar Shavit toegepast werd op kinderliteratuur, is hier een belangrijk uitgangspunt. Shavits theorie steunt op het feit dat de volwassenenliteratuur zich in het centrum van het literaire systeem bevindt, terwijl de kinderliteratuur in de periferie gesitueerd kan worden. De kinderliteratuur kan enkel naar het centrum opschuiven wanneer ze karakteristieke kenmerken overneemt van de volwassenenliteratuur en op die manier gecanoniseerd kan worden. Deze theorie staat lijnrecht tegenover de visie van Lena Kåreland, die vaststelt dat het net de dynamische kinderliteratuur is die een inspiratiebron is voor de meer statische volwassenenliteratuur. De centrale hypothese van deze tekst is dan ook dat wanneer auteurs meer symbolisch kapitaal hebben verworven, zij minder vernieuwend zullen schrijven. Deze aanname, ondersteund door de analyse van een corpus van tien Zweedstalige boeken geschreven rond 1945, zou wijzen op een doorbraakjaar voor de Zweedse kinderliteratuur. Er wordt telkens gekeken naar de aanwezigheid van 'modernistische' kenmerken om op die manier te kunnen aantonen of kinderliteratuur effectief een platform voor verandering heeft gevormd.

Onze dank gaat uit naar de auteurs van de opstellen en de abstracts die in deze inleidende tekst zijn verwerkt. Alleen de Zweedstalige bijdrage bevat een Nederlandse samenvatting, voor de andere Germaanse talen gaan wij ervan

uit dat de belangstellende lezer zonder probleem de gepresenteerde onderzoeksbevindingen kan lezen.

Tot slot willen we de promotoren van de scripties danken voor hun bereidwillige hulp bij de tekstredactie en het voorstel voor een publicatie in *Spieghel Historiael*.

Samenstelling: Yves T'Sjoen, namens het bestuur van de BGG.

Redactie: Els van Damme en Yves T'Sjoen.